

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ

**Методичні рекомендації
до семінарських занять
для здобувачів третього
(освітньо-наукового) ступеня**

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2018

УДК 167/168(07.034)

Ф56

Укладач В. Ф. Чешко

Затверджено на засіданні кафедри філософії та політології.
Протокол № від 31.08.2017 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Філософія науки [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до семінарських занять для здобувачів третього (освітньо-наукового) ступеня / уклад. В. Ф. Чешко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 37 с.

Подано перелік питань для семінарських занять відповідно до тем робочої програми навчальної дисципліни та методичні рекомендації щодо їх вивчення, що сприятиме набуттю майбутніми фахівцями загальних і професійних компетентностей.

Рекомендовано для аспірантів усіх спеціальностей першого року навчання усіх форм навчання.

УДК 167/168(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2018

Вступ

Сучасний етап розвитку вищої освіти у вищих навчальних закладах України характеризується кардинальними змінами у системі гуманітарної підготовки аспірантів.

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Навчальна дисципліна "Філософія науки" є важливою ланкою у циклі базової підготовки здобувачів освітньо-наукового ступеня "доктор філософії".

Семінарське заняття – це форма навчального заняття, за якої викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти (аспіранти) готують тези виступів. На кожному семінарському занятті викладач оцінює підготовлені доповіді та презентації з окреслених питань, їх виступи, активність у дискусії, вміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо.

Теми семінарських занять включають в себе питання дисципліни, для обговорення яких потрібна спеціальна підготовка з використанням рекомендованої навчальної літератури, джерел і лекцій. Як правило, це потребує сполучення двох форм навчальної діяльності;

1. Виступу або усного обговорення за темою семінарського заняття (аудиторна робота), що передбачає попереднє;

2. Вивчення лекційного матеріалу, навчальної літератури і першоджерел і підготовку тексту доповіді(самостійна робота).

Алгоритм підготовки аспірантів до семінарського заняття (доповіді) такий:

1. Уважно ознайомитися з планом семінарського заняття, списком рекомендованої літератури;

2. Прочитати конспект лекцій за темою семінарського заняття;

3. Звернутися до рекомендованої навчальної літератури за темою;

4. Засвоїти основні поняття за темою, оскільки ефективне освоєння дисципліни неможливо без володіння філософською термінологією;

5. Підготувати тези або конспект виступу що бути використано на семінарських заняттях під час публічного виступу.

Підсумкові бали за кожне семінарське заняття виставляють у відповідний журнал. Отримані бали враховуються в процесі накопичення підсумкових балів з цієї навчальної дисципліни.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни "Філософія науки" є формування у здобувачів освітньо-наукового ступеня "доктор філософії" сучасного наукового світогляду, опанування плюральної методології дослідницьких програм й усвідомлення системно-методологічних (культурних, політичних, соціально-економічних, когнітивно-пізнавальних тощо) проблем, що безпосередньо або побічно пов'язані з прогресом науки та технологій і розвитком техногенної цивілізації в цілому.

Основними завданнями вивчення дисципліни "Філософія науки" є:

- засвоєння змісту та структури сучасної наукової теорії в галузі гуманітарних, природничих й особливо соціально-економічних наук (наука як форма знання);
- опанування методів і засобів, технології виробництва нового наукового знання та перевірки його на достовірність й обґрунтованість (наука як форма пізнавальної діяльності);
- розуміння соціальних функцій науки в сучасному суспільстві; усвідомлення етосу науки (наука як соціальний інститут).

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми здобувачі освітньо-наукового ступеня "доктор філософії" набувають таких **компетентностей**:

- здатність до парадигмального розрізнення, дискурсивного відтворення й оцінювання сучасних наукових досягнень, у тому числі в міждисциплінарних областях;
- здатність здійснювати комплексні дослідження на основі холістичного наукового світогляду та продукувати оригінальні теоретичні конструкції, концептуалізації, гіпотези й дослідницькі проблеми.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин – 5 кредитів ЄКТС.

Об'єктом навчальної дисципліни є наука як соціальний інститут і засіб отримання об'єктивного, раціонального, вірогідного знання про навколишній світ.

Предметом навчальної дисципліни є загальні логіко-методологічні закономірності розвитку науки та її соціальні функції в сучасній цивілізації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен:

знати:

- призначення, зміст і функції науки як соціального інституту;
- загальні закономірності розвитку науки, структуру та рівні наукового пізнання;

- основні методологічні й світоглядні проблеми, що виникають у сучасній науці;
- динаміку науково-технічного розвитку в широкому соціокультурному контексті;
- філософсько-методологічні програми та принципи;
- "людино вимірні" аспекти науки як соціального та когнітивного феномена.

ВМІТИ:

- на основі теоретичного знання в галузі філософії та методології науки виробити самостійний критичний стиль мислення, формувати власну світоглядну позицію, застосовувати набуті філософсько-методологічні знання в подальшій науковій і викладацькій діяльності;
- свідомо формулювати проблеми та завдання конкретного наукового дослідження в професійній сфері (соціально-економічні науки), оволодіти методологічними прийомами висунення наукових гіпотез, їхньої перевірки та побудови наукової теорії;
- виявляти й аналізувати соціальні та культурні проблеми, що обумовлюються науково-технологічним розвитком.

У процесі викладання навчальної дисципліни основна увага приділяється оволодінню студентами (аспірантами) загальними компетентностями, що наведені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

**Загальні компетентності, яких набувають студенти
в результаті вивчення навчальної дисципліни**

Код компетентності	Назва компетентності	Складові компетентності
1	2	3
	Здатність до парадигмального розрізнення, дискурсивного відтворення й оцінки сучасних наукових досягнень, у тому числі міждисциплінарних	Застосовувати концептуально-понятійний апарат і термінологію філософії науки до власних досліджень

1	2	3
КЗН *		Свідомо формулювати проблеми і завдання конкретного наукового дослідження в професійній сфері (соціально-економічні науки), оволодіти методологічними прийомами висунення наукових гіпотез, їхньої перевірки й побудови наукової теорії
		Виробити самостійний критичний стиль мислення, формувати власну світоглядну позицію, застосовувати набуті філософсько-методологічні знання в подальшій науковій та викладацькій діяльності
КСО *	Здатність здійснювати комплексні дослідження на основі системного наукового світогляду та продукувати оригінальні теоретичні конструкції, концептуалізації, гіпотези й дослідницькі проблеми	Використовувати діалог як пошукову, комунікативну й інтелектуальну компетентність в межах освітніх і професійних взаємодій
		Підтримувати соціальні функції науки в сучасному суспільстві; усвідомлювати етос наукового співтовариства
		Виявляти та аналізувати соціальні і культурні проблеми, що обумовлюються науково-технологічним розвитком
КІ *	Спроможність до загальнонаукових дискурсивних практик, самостійної генерації теоретичних конструкцій і гіпотез, розв'язання наукових проблем	Підтримувати соціальні функції науки в сучасному суспільстві; усвідомлювати етос наукового співтовариства. Вільно володіти концептуальним багажем сучасної філософії науки як засобом переконання та доведення власної точки зору
		Презентувати власні наукові розвідки

2. Структура навчальної дисципліни

З самого початку вивчення навчальної дисципліни аспірант має бути ознайомлений як з робочою програмою навчальної дисципліни і формами організації навчання, так і зі структурою, змістом й обсягом навчального модуля, а також з усіма видами контролю та методикою оцінювання сформованих професійних компетентностей. Структуру залікового кредиту навчальної дисципліни "Філософія науки" наведено в табл. 2.1.

Структура залікового кредиту

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	усього	Лекційні	Семінарські	Самостійна робота	Усього	Лекційні	Семінарські	Самостійна робота
Тема 1. Наука як культурно-цивілізаційний феномен	16	2	2	12	16	2	2	
Тема 2. Генеза й еволюція науки	16	2	2	12	16	2	2	12
Тема 3. Наука як соціальний інститут. Соціологія та культурологія науки	16	2	2	12	16	2	2	12
Тема 4. Соціокультурна детермінація наукового та технологічного знання (економічні науки)	16	2	2	12	16	2	2	12
Тема 5. Логіка й методологія науки	22	4	4	14	22	4	4	14
Тема 6. Гносеологія та епістеміологія	20	2	4	14	20	2	4	14
Тема 7. Онтологія науки	16	2	2	12	16	2	2	12
Тема 8. Еволюційна епістеміологія (динаміка та закономірності зростання наукового знання)	16	2	2	12	16	2	2	12
Підготовка до екзамену	8			10	8			10
Підсумковий контроль (іспит)	2			2				2
Усього	150	18	20	112	150	18	20	112

3. Теми та плани семінарських занять аспірантів

Семінарське заняття – це форма навчального заняття, за якої викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти (аспіранти) готують тези виступів. На кожному семінарському занятті викладач оцінює підготовлені доповіді та презентації з окреслених питань, їх виступи, активність у дискусії, вміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо.

Теми семінарських занять включають в себе питання дисципліни, для обговорення яких потрібна спеціальна підготовка з використанням рекомендованої навчальної літератури, джерел і лекцій. Як правило, це потребує сполучення двох форм навчальної діяльності:

1. Виступу або усного обговорення за темою семінарського заняття (аудиторна робота), що передбачає попереднє.
2. Вивчення лекційного матеріалу, навчальної літератури і першоджерел та підготовку тексту доповіді(самостійна робота).

Алгоритм підготовки аспірантів до семінарського заняття (доповіді) такий:

1. Уважно ознайомитися з планом семінарського заняття, списком рекомендованої літератури;
2. Прочитати конспект лекції з теми семінарського заняття;
3. Звернутися до рекомендованої навчальної літератури за темою;
4. Засвоїти основні поняття за темою, оскільки ефективно освоєння курсу неможливе без володіння філософської термінологією;
5. Підготувати тези або конспект виступу що будуть використані на семінарських заняттях під час публічного виступу.

Підсумкові бали за кожне семінарське заняття виставляють у відповідний журнал. Отримані бали враховуються в процесі накопичення підсумкових балів з цієї навчальної дисципліни.

Основною формою семінарського заняття з навчальної дисципліни "Філософія науки" є поєднання підготовленої аспірантами доповіді з подальшою дискусією, оскільки остання підвищує ступінь зрілості й самостійності мислення аспірантів, вміння шукати аргументи, доводити й обґрунтовувати свою точку зору; розвиває комунікативні навички, вміння чітко висловлювати свої думки.

Уміння публічно представити інтелектуальний продукт, добре його рекламувати, показати його переваги та можливі напрямки ефективного

використання, а також протистояти критиці, є системною перевагою сучасного фахівця в галузі економіки. У цьому випадку виступ із доповіддю перетворюється на презентацію власного інтелектуального продукту, яка формує професійно затребувані якості особистості (волю, переконаність, цілеспрямованість, гідність і т. п.); виробляє навички публічного спілкування цілеспрямованого конструювання свого власного іміджу, передбачає публічне представлення результатів свого дослідження групі, а отже, максимально виробляє навички публічної діяльності й участі в дискусії, є корисним досвідом і тренінгом під час подальших виступів на публічних захистах результатів своїх досліджень, у тому числі дисертаційних.

У той же час сама собою усна презентація тільки короткочасно впливає на аспірантів, важка для сприйняття й запам'ятовування. Тому усну доповідь слід поєднувати з дискусією. Роль викладених протиріч і парадоксів як у самому виступі доповідача, так і в цитованих ним концептах. Тому пріоритет слід віддавати тим доповідачам, які здатні провокувати дискусію й активізувати інтерес і отже, активне мислення слухачів.

Організація дискусії ґрунтується:

1. На методі відкритої дискусії (не формалізованого обговорення), в ході якого викладач грає роль пасивного контролера, втручається в хід обговорення тільки за необхідністю коригування неточних і недостовірних суджень (необхідною умовою адекватності методу є досить високий рівень зацікавленості й активності учасників дискусії).

2. На методі індивідуального або групового опитування, в ході якого аспіранти викладають власні уточнення та визначення, пов'язані з темою дискусії, оцінюють і критикують альтернативні думки з використанням висловлювань викладача, який в цьому варіанті є активним модератором ходу дискусії. Кращою є перша схема проведення дискусії, проте в разі особливо складних для розуміння питань, кращім стає другий, оскільки дозволяє мінімізувати інтелектуальні зусилля аспірантів.

Аспіранту необхідно враховувати, що текст його доповіді являє собою не "потік свідомості", тобто вільну асоціацію думок за темою, а науково-філософське дослідження, яке має чітку логічну структуру.

Елементами змістовно-логічної структури усної презентації за матеріалами есе або виступу на семінарі є:

- Ідеї (конкретні, одиничні, приватні й загальні, абстрактні), які існують як аналогії, асоціації, припущення, міркування;

- Судження, аргументи (докази) і т. д.;
- Аналогії – зв'язок ідей, зміст яких відображає кореляції між істотними атрибутами різних об'єктів і процесів реальності; як правило, один з таких об'єктів і процесів виступає як предмет дослідження, а другий – як його модель;
- Асоціації – зв'язок ідей, зміст яких встановлює інтуїтивний (підсвідому) зв'язок явищ і процесів; служить евристичною основою для можливого згодом встановлення логічного зв'язку між явищами, т. трансформації асоціацій в аналогії;
- Гіпотеза – твердження, не підтверджене доказами про існування закономірного (регулярно повторюється й істотного) зв'язку між атрибутами об'єктами і процесами реальності та пропонує шлях своєї перевірки (спростування або підтвердження); після підтвердження гіпотези отримує статус теорії;
- Міркування – ряд пов'язаних між собою суджень;
- Аргументація – ряд пов'язаних між собою суджень, які служать для підтвердження або спростування (для якого має сенс питання: істинно або хибно?) гіпотези;
- Судження – зв'язок між поняттями, який дозволяє уточнити зміст одного з них;
- Поняття – думка, яка відображає істотні ознаки, властивості і відносини певного класу об'єктів реальності (обсяг поняття визначається за чисельністю цього класу (поодинокі, приватні або загальні));
- Категорії – найбільш загальні й абстрактні поняття; абстрактними називають поняття відображають якісь атрибути об'єктів реальності без вказівки на конкретний матеріальний носій цих атрибутів.

Як аргументи використовуються посилення на факти, свідомо істинні судження (закони, аксіоми і т. п.), докази (прямі, непрямі, "від противного", "методом виключення") і т. д.

Вміння донести зміст доповіді (усної презентації) до аудиторії та захистити його від критики складається з чотирьох основних компонентів:

1. Ідеї (зміст написаного), чітко та ясно сформульовані судження, в яких викладається основний зміст виступу.
2. Виразність викладу, доступність тексту для розуміння, яка забезпечується логічністю і послідовністю ретельно вибраних суджень.
3. Грамотність – дотримання норм граматики й правопису.

4. Коректність – відповідність цілей і змісту виступу його структурі роботи.

Крім того, висока якість власне виступу на семінарі (усної презентації) визначається наступними критеріями:

1. Інформованість – вільне володіння матеріалом, залучення різних джерел для аргументації відстоюваних положень.

2. Адекватність загально визначеної інтерпретації й однаковість категоріально-термінологічного й концептуального апарату, використовуваного в доповіді.

3. Коректність поведінки щодо відношення до учасників обговорення.

4. Дотримання регламенту, вміння коротко й точно викладати результати.

5. Здатність викликати інтелектуальну зацікавленість і позитивну емоційну відповідь слухачів.

Перелік питань згідно з темами семінарських занять наводиться в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Перелік тем семінарських занять

Тема	Програмні запитання	Кількість годин	Література
1	2	3	4
Тема 1. Наука як культурно-цивілізаційний феномен	1. Соціокультурна природа та багатовимірність феномена науки. Основні визначення та терміни. 2. Наука з точки зору теорії цивілізації. Традиціоналістський і техногенний типи цивілізаційного розвитку та їх базисні цінності. 3. Генеза й еволюція техногенної цивілізації. 4. Сучасна фаза еволюції техногенної цивілізації ("суспільство ризику"). 5. Специфіка та цінність наукової раціональності. Наука в системі духовної культури. 6. Соціальний статус науки. Сцієнтизм й антисцієнтизм як альтернативні цивілізаційні моделі	2	Основна: [1; 2]. Додаткова: [16; 17; 50]

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
Тема 2. Генеза і еволюція науки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Періодизація розвитку науки. 2. Пранаука і наука у власному значенні слова. Дві стратегії породження знань. 3. Загальний огляд розвитку науки. Поняття дослідницької програми. 4. Історія формування типів наукової раціональності та методології наукового пізнання (на прикладі соціоекономічних дисциплін) 	2	<p>Основна: [1; 2; 7; 8]. Додаткова: [16; 17; 50; 60; 61; 68]</p>
Тема 3. Наука як соціальний інститут. Соціологія та культурологія науки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Теоретичні засади визначення статусу науки в системі соціальних інститутів сучасного суспільства. 2. Організація й еволюція наукового етосу. <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Етос Мертона (етос класичної науки). 2.2. Сучасна (постакадемічна) наука й науковий етос Зімана 	2	<p>Основна: [2; 7; 9; 10]. Додаткова: [16; 17; 24; 29; 50; 55; 70]</p>
Тема 4. Соціокультурна детермінація наукового та технологічного знання (економічні науки)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тематичний аналіз науки 2. Основні механізми сполучної еволюції культури та наукового пізнання. 3. Конвергентні інформаційні технології (технології керованої еволюції) та еволюційне майбутнє людини 	2	<p>Основна: [2; 7; 9; 10]. Додаткова: [16; 17; 24; 29; 50; 65; 70]</p>
Тема 5. Логіка й методологія науки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наукове знання як система, що розвивається. Психофізіологічна проблема. 2. Демаркація та верифікація наукового знання. 3. Різноманіття формальних типів і рівні організації наукового знання. 4. Структура теоретичного знання 	4	<p>Основна: [2; 7; 9; 10]. Додаткова: [16; 17; 50; 65; 60; 61; 65]</p>
Тема 6. Гносеологія та епістеміологія	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема істини та її критеріїв в епістеміології. Варіанти вирішення. 2. Практика наукового дослідження як перехід від емпіричної (наукових фактів) до наукової теорії. Природничі наукові дисципліни 	4	<p>Основна: [2; 7; 9; 10]. Додаткова: [16; 17; 24; 50; 55; 60; 61]</p>

1	2	3	4
	3. Практика наукового дослідження в гуманітарних дисциплінах. Герменевтика й структуралізм. 4. Специфіка соціоекономічного пізнання. 5. Філософія техніки і технології		
Тема 7. Онтологія науки	1. Дуалістична інтерпретація змісту категорії онтологія науки. 2. Категорії "причинність" та "детермінізм" в онтології науки. 3. Субстанція, енергія й інформація як складові сучасної наукової картини світу, що розвивається. Системи, що самоорганізуються. 4. Наукові онтології й наукова картина світу.	2	Основна: [2; 7; 9; 10]. Додаткова: [16; 17; 24; 29; 50; 55; 60]
Тема 8. Еволюційна епістемологія (динаміка та закономірності зростання наукового знання)	1. Особливості й парадокси процесу наукового пізнання. 2. Моделі еволюції (зростання) наукового знання. 3. Соціологічні моделі еволюції науки (теоретична соціологія науки). 4. Постакадемічна фаза еволюції науки та механізми соціальної детермінації процесу наукового пізнання.	2	Основна: [2; 7; 9; 10]. Додаткова: [16; 17; 24; 29; 50; 55; 60]

3.1. Теми доповідей

Тема 1. Наука як культурно-цивілізаційний феномен

1. Філософія науки як галузь філософського дослідження. Основні поняття та напрями її розвитку.
2. Наука як культурно-історичний феномен й автономний соціальний інститут.
3. Роль сучасної науки в розвитку суспільства. Глобальні проблеми сучасності. Наука та влада.
4. Виникнення науки – культурні умови й обставини.
5. Предмет філософії науки. Онтологія науки.
6. Міфологічний і науковий типи раціональності.
7. Проблема походження науки.

8. Наука як особливий тип пізнавальної діяльності. Форми знання (пізнання).

9. Філософські підходи до пояснення феномена науки.

Література: основна: [1; 2]; додаткова: [16; 17; 24; 51].

Тема 2. Генеза і еволюція науки

1. Антична наука і філософія (Піфагор, Фалес, Евклід, Архімед). Ідеї атомізму. Апорії Зенона.

2. Софісти і Сократ: від природи до людини.

3. Платон і його внесок у теоретичне обґрунтування математики і природознавства.

4. Арістотель як філософ і натураліст. Наукова програма Арістотеля.

5. Наука й освіта в Середньовіччі. Наука на арабському Сході. Знання і віра.

6. Наука епохи Відродження: дослідне знання й формування системи освіти.

7. Наука Нового часу, ідеали Просвітництва й контури сучасної науки.

8. Ф. Бекон – філософське обґрунтування дослідної науки Нового часу.

9. Галілей і експериментальне природознавство.

10. Р. Декарт як філософ і вчений. Вчення про метод.

11. Ньютон і формування класичного ідеалу наукового знання. Його боротьба проти "прихованих якостей" у природознавстві.

12. Агностицизм І. Канта.

13. Панлогізм Гегеля.

14. Позитивізм О. Конта, Дж. С. Мілля і Г. Спенсера. Погляд Конта на місце і роль громадських наук в системі наукового знання.

15. Становлення дисциплінарної науки в XIX столітті. Наука як покликання та професія (М. Вебер).

16. Логічний позитивізм (Віденський гурток) і його роль у розвитку філософії науки.

17. Філософські підстави сучасної наукової картини світу.

Література: основна: [1; 2; 7; 8]; додаткова: [16; 17; 60; 62; 70].

Тема 3. Наука як соціальний інститут. Соціологія та культурологія науки

1. Етос наукового товариства.

2. Наука як покликання.

3. Статус науковця в сучасному світі.

4. Соціальні функції науки.
5. Поняття соціального інституту. Специфіка соціального інституту науки.
6. Наукові норми та принципи. Етика науки.
7. Соціокультурні детермінанти наукової діяльності.
8. Міфологема "чистої" науки.
9. Експертне середовище як об'єкт дослідження соціології науки.
10. Відповідальність вченого в сучасному світі.

Література: основна: [2; 8; 9; 10]; додаткова: [16; 17; 24; 29; 50; 55; 60].

Тема 4. Соціокультурна детермінація наукового та технологічного знання (економічні науки)

1. Проблема істинності й раціональності в соціально-гуманітарних науках.
2. Текст як особлива реальність.
3. Герменевтика і круг герменевтики.
4. Соціальна верифікація наукового знання в соціогуманітарних, технологічних і природничих науках.
5. Пояснення, розуміння, інтерпретація в соціальних і гуманітарних науках.
6. Інформаційні технології й інформаційна культура.
7. Концепція трансгуманізму й еволюційне майбутнє людини.

Література: основна: [2; 7; 9; 10]; додаткова: [16; 17; 24; 29; 50; 55; 60].

Тема 5. Логіка й методологія науки

1. Емпіричний рівень наукового знання.
2. Красота (естетика) наукової теорії.
3. Особливості емпіричної та теоретичної мови науки.
4. Структура емпіричного знання.
5. Аксиоматика експерименту і спостереження.
6. "Істини" факту.
7. Процедури формування факту.
8. Проблема теоретичного навантаження факту.
9. Наукова проблема як початок наукового пошуку.

10. Наукова гіпотеза та її концептуалізація.

11. Наукова парадигма та її дискурсивний простір.

Література: основна: [2; 7; 9; 10]; додаткова: [16; 17; 50; 55; 60; 62; 64].

Тема 6. Гносеологія та епістеміологія

1. Міфологічний і науковий типи раціональності.

2. Проблема походження науки.

3. Наука як особливий тип пізнавальної діяльності.

4. Філософські підходи до пояснення феномена науки.

5. Основні ідеї першого позитивізму.

6. Другий позитивізм як етап розвитку філософії науки.

7. Віденський гурток і становлення неопозитивізму.

8. Постпозитивізм і проблема обґрунтування наукового пізнання.

9. Проблема об'єктивності наукового пізнання.

10. Філософська й наукова раціональність.

11. Типи наукової раціональності.

12. Проблема динаміки наукового знання.

13. Особливості предмета й методології соціально-гуманітарних наук.

14. Інтуїція й уява в науковому пізнанні.

15. Витоки європейської науки (Е. Гуссерль).

16. Основні риси науки Нового часу (М. Хайдеггер).

17. Проблема фундаменту наукового пізнання (М. Шлік).

18. Критика метафізики в логічному позитивізмі (Р. Карнап).

19. Наукові революції і нормальна наука (Т. Кун, К. Поппер).

20. Методологія науково-дослідних програм (І. Лакатос).

21. Філософські підстави науки (А. Койре, Дж. Холтон).

22. Філософія і наука (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі).

Література: основна: [2; 7; 9; 10]; додаткова: [16; 17; 24; 50; 55; 60].

Тема 7. Онтологія науки

1. Поняття наукової картини світу.

2. Ідеали і норми наукового дослідження.

3. Універсальний еволюціонізм як підстава сучасної наукової картини світу.

4. Методологія сучасної теорії складних систем (синергетика).

5. Поняття наукової раціональності. Історизм і релятивізм у науковому пізнанні "case study".
 6. Наука і цінності.
 7. Дуалістичний зміст категорії "онтологія науки".
 8. Причинність, детермінізм, синергетика.
 9. Матерія, енергія й інформація як фундаментальні категорії науки.
 10. Загальна характеристика еволюції концепцій детермінізму.
- Література:** основна: [2; 7; 9; 10]; додаткова: [16; 17; 24; 50; 55; 60].

Тема 8. Еволюційна епістеміологія (динаміка та закономірності зростання наукового знання)

1. Специфіка соціально-гуманітарного знання.
 2. Умовність дихотомії "соціально-гуманітарне/природниче знання".
 3. Фундаментальні та прикладні дослідження.
 4. Наука й економіка.
 5. Наукова етика й псевдонаука.
 6. Специфіка псевдонауки у XXI столітті.
 7. Міждисциплінарність як характеристика сучасних науково-технічних проектів.
 8. Сучасні методологічні стратегії наукового дослідження.
 9. Критерії ефективності наукової роботи.
 10. Головні характеристики сучасної постнекласичної науки.
 11. Конвергенція ідеалів природничо-наукового й соціально-гуманітарного пізнання.
 12. Сучасні процеси диференціації та інтеграції наук.
 13. Проблема гуманітарного контролю щодо науки й високих технологій.
 14. Криза ідеалу ціннісно-нейтрального дослідження.
 15. Проблема науки й технології як джерела екзистенціального ризику.
 16. Постнекласична наука й світоглядні настанови техногенної цивілізації.
 17. Сцієнтизм й антисцієнтизм.
- Література:** основна: [2; 7; 9; 10]; додаткова: [16; 17; 24; 29; 50; 55; 60].

3.2. Критерії оцінки доповіді на семінарі

Результати роботи на семінарах оцінюються за виступ (доповідь) і публічне обговорення на семінарському занятті.

Якість доповіді оцінюється за критеріями, що наводяться в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Критерії оцінювання доповідей

Бали	Критерії оцінювання
5 (відмінно)	Доповідь виявляє бездоганне володіння понятійно-категоріальним апаратом дисципліни; демонструє глибину й оригінальність мислення; відтворює змістовні та формально-логічні зв'язки речей, об'єктів і предметів; презентує риторичну натхненність; містить засвоєний теоретичний матеріал у повному обсязі.
4 (добре)	Доповідь виявляє добре володіння понятійно-категоріальним апаратом дисципліни; демонструє правильність мислення; відтворює змістовні та формально-логічні зв'язки речей, об'єктів і предметів; презентує обізнаність із риторичними прийомами; містить недоліки стосовно обґрунтованості.
3 (задовільно)	Доповідь виявляє обізнаність із понятійно-категоріальним апаратом дисципліни; демонструє навички формально-логічного мислення; фіксує змістовні та формальні зв'язки речей, об'єктів і предметів; містить лише загальноприйняті кліше та штампи.
2 (достатньо)	Доповідь задовольняє мінімальним вимогам щодо опанування теоретичного матеріалу; не має ознак самостійної промови.

Відповідно до реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі передбачається використання активних й інтерактивних форм проведення занять (розбір конкретних ситуацій та ін.) у комбінації з позааудиторною роботою (участь у конференціях і круглих столах) із метою формування і розвитку особистісних якостей у здобувачів освітньо-наукового ступеня "доктор філософії".

4. Контрольні запитання для самодіагностики

Контрольні запитання повинні допомогти аспіранту впевнитись в адекватності власних уявлень з теоретичного фундаменту філософії науки в процесі підготовки до захисту есе та доповідей на семінарських заняттях. Це досягається шляхом пошуку відповідей на запитання та наступного порівняння відповідей з навчальними матеріалами. Використовується також викладачем для перевірки якості засвоєння матеріалу доповідей у ході обговорення та захисту.

Контрольні запитання поділяються на два рівня: перевірку знання понятійно-концептуального апарату (тестові завдання) та вміння викладання пояснювальних моделей зі застосуванням концептуального апарату та термінології філософії науки (ситуативні завдання). Якщо доповідач дав дві незадовільні відповіді на тестові завдання або одну незадовільну відповідь на ситуативне завдання з питань, що належать до теми доповіді (есе), доповідь або захист есе не зараховується, оскільки не є достатньо доказів самостійної роботи над темою.

4.1. Тестові завдання

Аспірант повинен обрати лише один правильний варіант відповіді з тих, що наведені:

1. Як філософський напрямок філософія науки початку?

активно формувалася:

- а) в епоху пізньої античності;
- б) з XVIII століття;
- в) з другої половини XIX століття;
- г) з 30-х років XX століття.

2. Першим етапом розвитку філософії науки вважається:

- а) герменевтика;
- б) позитивізм;
- в) феноменологія;
- г) еволюційна епістеміологія.

3. Родоначальником позитивізму прийнято вважати:

- а) Г. Спенсера;
- б) Дж. С. Мілля;

- в) К. Поппера;
- г) О. Конта.

4. Представителями першого позитивізму є:

- а) Б. Рассел, Л. Вітгенштейн, А. Н. Уайтхед;
- б) І. Лакатос, П. Фейєрабенд, Р. Мертон;
- в) К. Є. Дюрінг, Дж. Берклі, Д. Юм;
- г) О. Конт, Дж. С. Мілль, Г. Спенсер.

5. Згідно з однією з основних ідей О. Конта, вищим етапом розвитку є:

- а) людське пізнання;
- б) наука і науковість;
- в) інтуїція й уява;
- г) ірраціональна форма знання;
- д) трансцендентна свідомість.

6. Основоположником лінгвістичного повороту в історії філософії є:

- а) Б. Рассел;
- б) Л. Вітгенштейн;
- в) Р. Карнап;
- г) О. Конт.

7. Емпіричний критерій науковості теоретичного знання, запропонований К. Поппером, носить назву принципу:

- а) верифікації;
- б) додатковості;
- в) проліферації;
- г) фальсифікації.

8. На переконання К. Поппера, критерієм науковості теорії є:

- а) краса;
- б) несуперечливість;
- в) корисність.

9. Англійський філософ І. Лакатос представляв розвиток науки як:

- а) як еволюцію концептуальних систем;
- б) конкуренцію дослідних програм;
- в) кумулятивний процес додавання нових істин;
- г) продовження загальної теорії органічної еволюції.

10. Американський філософ Т. Кун розглядав наукові традиції як:

- а) здійснення догматизму, що перешкоджає розвитку науки;
- б) знання, що втратили актуальність в теоретичному і практичному відношенні;
- в) як основу розвитку науки в давні цивілізації;
- г) методологічні норми при вирішенні стандартних завдань.

11. Для позначення наукових традицій Т. Кун використовував термін:

- а) "припущення теорії";
- б) "дослідницька програма";
- в) "вихідні підстави";
- г) "наукова парадигма".

12. Вся історія науки, на думку Т. Куна, може бути представлена як:

- а) лінійний кумулятивний процес накопичення знання;
- б) безперервна боротьба змінюють один одного теорій і методів;
- в) повторюється повалення наукових теорій і їх заміна більш задовільними;
- г) зміна наукових парадигм, що відбувається в результаті наукових революцій.

13. Відповідно до сформульованого П. Фейерабендом принципу проліферації:

- а) висунуті гіпотези повинні бути принципово перевіряються;
- б) необхідно, щоб нова теорія відповідала вже наявним у науці законам, принципам, теоріям;
- в) вчені повинні створювати теорії, альтернативні загальноновизнаним;
- г) при обґрунтуванні гіпотез можна використовувати контекстуальні способи аргументації.

14. Важлива особливість історичного розвитку науки відзначена П. Фейерабендом, полягає:

- а) в історичному зміні наукової раціональності, ідеалів і норм наукового дослідження;
- б) у зближенні наукових і позанаукових форм знання;
- в) у тому, що кожний наступний ступінь розвитку наукового знання виникає і розвивається на основі попереднього;

г) у збільшенні складності й абстрактності наукового знання, і, відповідно, розширення процесу математизації.

15. Сутність позитивістської концепції співвідношення філософії і науки була чітко виражена словами О. Конта:

- а) "поза філософією наука – ніщо";
- б) "наука – сама собі філософія";
- в) "наука без філософії – шлях до омани";
- г) "наука дає результати, філософія – безцінні результати".

16. З початку XVII століття фізична картина світу будувалася на базі:

- а) біології;
- б) квантової механіки;
- в) класичної механіки;
- г) класичної термодинаміки.

17. Інваріантні ідеали і норми науки характеризують:

- а) вплив на науку економічних чинників;
- б) ірраціональні способи пізнання;
- в) особистісне й неявне знання;
- г) специфіку наукової раціональності взагалі.

18. Нормативну систему науки прийнято називати:

- а) аксіологічним полем;
- б) етосом науки;
- в) когнітивними цінностями;
- г) конвенційною мораллю.

19. Акронім PLACE характеризує науковий етос:

- а) класичної науки;
- б) некласичної науки;
- в) постакадемічної науки;
- г) гуманітарних наук.

20. Акронім CUDOS характеризує науковий етос:

- а) класичної науки;
- б) некласичної науки;
- в) постнекласичної науки;
- г) соціально-економічних наук.

21. До складу наукового етосу Мертонна входять наступні імперативи: (перерахувати).

22. До складу наукового етосу Зімана входять наступні імперативи: (перерахувати).

23. Етос науки Мертонна притаманний:

- а) класичній науковій раціональності;
- б) некласичній науковій раціональності;
- в) постнекласичній науковій раціональності;
- г) псевдонауці.

24. Відмінними рисами "способу-2" генерації нового знання в моделі еволюції науки Х. Новотни є: (перерахувати).

25. Відмінними рисами "способу-2" генерації нового знання в моделі генерації нового знання в моделі еволюції науки Х. Новотни є: (перерахувати).

26. Генерація нового знання відповідно до "модусу-1 (способом-1)" у концепції еволюції науки Хельги Новотни є атрибутом:

- а) класичної науки;
- б) некласичної науки;
- в) постакадемічної науки;
- г) точного природознавства.

27. Генерація нового знання відповідно до "модусу-2 (способу-2)" у концепції еволюції науки Хельги Новотни є атрибутом:

- а) класичної науки;
- б) некласичної науки;
- в) постакадемічної науки;
- г) гуманітарного наукового знання.

28. Відповідно до моделі "потрійна спіраль" зростання наукового знання відбувається в результаті коеволюційної взаємодії:

- а) науки й освіти; держави й права; економіки й бізнесу;
- б) наукової парадигми, дисциплінарної матриці; концептуальної популяції;
- в) культури, технології, релігії;
- г) цивілізації; політики, моралі.

29. Концепцію етосу науки розробив:

- а) Вернер Зомбарт;
- б) Роберт Мертон;
- в) Джон Зіман;
- г) Стівен Тулмін.

Принцип універсализму, включений Р. Мертоном в нормативну систему науки, означає:

1. Обов'язок переслідувати в науковій діяльності тільки істину як єдину цінність;
2. Те, що нова теорія повинна пояснювати більш широкий клас явищ, ніж той, для пояснення якого вона спочатку була запропонована;
3. Вимога бути самокритичним і критично ставитися до досягнень своїх колег;
4. Вимога керуватися виключно критеріями обґрунтованості наукового знання.

Особливість історичного розвитку науки, зазначена Томасом, Куном, полягає:

1. В історичній зміні наукової раціональності, ідеалів і норм наукового дослідження;
2. У зближенні наукових і позанаукових форм знання;
3. У тому, що кожний наступний ступінь розвитку наукового знання виникає і розвивається на основі попереднього;
4. У чергуванні періодів "нормальної науки" і наукових революцій.

С. Тулмін представляв розвиток науки як:

1. Еволюцію концептуальних систем;
2. Конкуренцію дослідних програм;
3. Кумулятивний процес додавання нових істин до вже набутих раніше знань;
4. На основі зовнішніх факторів розвитку суспільства;
5. Продовження загальної теорії органічної еволюції.

Підхід до аналізу механізмів розвитку наукового знання, прихильники якого вважають, що розвиток знання відбувається шляхом поступового додавання нових фактів і положень до вже накопиченої їх суми, отримав назву:

1. Інтерналізм;
2. Кумулятивізм;

3. Еволюціонізм;
4. Традиціоналізм.

Карл Поппер представляв розвиток науки як:

1. Продовження загальної теорії органічної еволюції;
2. Конкуренцію дослідних програм;
3. Кумулятивний процес додавання нових істин до вже набутих раніше знань;
4. Процес усунення помилок, подібний дарвіновському природному відбору.

До методів емпіричного дослідження належать:

1. Аксиоматизація, формалізація, гіпотетико-дедуктивний метод;
2. Аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування;
3. Спостереження, експеримент, порівняння, опис, вимірювання;
4. Індукція, дедукція, аналогія.

Відображення змістовного знання в знаково-символічному вигляді називається:

1. Абстрагуванням;
2. Формалізацією;
3. Ідеалізацією;
4. Узагальненням.

Методами теоретичного пізнання є:

1. Ймовірно-статистичні методи;
2. Ідеальне моделювання й уявний експеримент;
3. Індукція, дедукція, аналогія;
4. Формалізація, аксиоматизація, гіпотетико-дедуктивний метод, метод сходження від абстрактного до конкретного.

Метод теоретичного дослідження і викладу, що складається в русі наукової думки до більш повного, всебічного й цілісного розгортання її предмета називається:

1. Гіпотетико-дедуктивним методом;
2. Індукцією;

3. Інтроекцією;
4. Методом сходження від абстрактного до конкретного.

Логічні методи й прийоми дослідження це:

1. Аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, дедукція, індукція та ін.;
2. Інтерполяція, інтерактивні методи, чисельне інтегрування, розкладання матриць;
3. Ітераційний метод, інтерполяція, метод багатовимірної оптимізації, метод сполучених напрямків;
4. Метод кінцевих елементів, метод кінцевих різниць, метод дискретного елемента, метод граничного елемента.

Уявне відвернення в процесі пізнання від ряду несуттєвих ознак об'єкта і виділення істотних, закономірних називається:

1. Абстрагуванням;
2. Апроксимацією;
3. Генералізацією;
4. Ідеалізацією.

Твердження, згідно з яким "можлива емпірична перевірка не однієї окремої гіпотези, а тільки групи гіпотез; якщо експеримент суперечить теорії, то це означатиме, що принаймні одна з її складових має бути змінена, хоч і невідомо, яка", носить назву:

1. Принцип фальсифікаціонізму;
2. Теза Дюгема – Квайна;
3. Теза Куна – Фейрабенда;
4. Екстраполяція.

Твердження, згідно з яким "Не Існує фактів, на основі яких можна було б здійснити раціональний вибір однієї з конкуруючих теорій", носить назву:

1. Принцип фальсифікаціонізму;
2. Теза Дюгема – Квайна;
3. Теза Куна – Фейрабенда;
4. Екстраполяція.

4.2. Ситуативні завдання

1. З'ясуйте різницю між термінами "псевдонаука" й "антинаука".
2. Куди (до науки, псевдонауки, антинауки) слід віднести астрологію, хіромантію, метафізику, історичний матеріалізм, політекономію, фізику? (Відповідь обґрунтуйте).
3. Чи завжди наука відповідає всім критеріям науковості? Чому?
4. Як ви гадаєте, чи можна сучасні природничі та гуманітарні науки вважати різновидом міфу? Чому?
5. Чи є що-небудь спільне і, якщо є, то що саме, між наукою і міфом?
6. Проаналізуйте особливості міфічного. Спробуйте виявити їх у сучасних природничих і гуманітарних науках чи інших сучасних формах людської діяльності.
7. Наведіть аргументи "за" і/чи "проти" рівноправності науки, міфології, інших форм людської діяльності.
8. Наведіть приклади елементів міфічного світогляду в житті сучасних людей.
9. Проаналізуйте закон трьох стадій О. Конта, наведіть аргументи за" чи/і "проти" нього.
10. Що слід вважати таким, що пізнається, і таким, що не пізнається? Наведіть приклади.
11. Що таке гуманітарні й що таке природничі науки? У чому полягає різниця між ними?
12. Назвіть складові елементи наукового знання, проаналізуйте їх місце та роль у науковому пізнанні.
13. Що таке наукова теорія? Які наукові теорії ви знаєте?
14. Яким чином визначаються наукові поняття? Які способи визначення понять використовуються в економічних науках?
15. Проаналізуйте місце й роль гіпотези в науці (в економічних науках).
16. Що таке факт? Чи можливі "голі" факти? Чому?
17. Що таке експеримент? Які різновиди експерименту вживаються в економічних науках?
18. У чому полягають проблеми індукції? Які шляхи можливого їх розв'язання?
19. Що таке гіпотетико-дедуктивний метод? У чому полягають його сильні й слабкі сторони порівняно з іншими методами?

20. Що таке абдукція? Наведіть приклади абдукції в економічних науках.

21. Що таке моделювання? Наведіть приклади використання моделей в економічних науках.

22. Що таке верифікація та фальсифікація? Чи має (якщо має, то які) переваги один з цих методів порівняно з іншим? Чому?

23. Що таке герменевтика? У яких науках використовуються її методи?

24. У яких науках герменевтика набуває онтологічного статусу?

25. Що таке структуралізм? Чи прийнятні методи структуралізму в економічних науках? Чому?

26. Які методи використовуються в сучасних економічних науках?

27. У чому різниця між онтологією та метафізикою?

28. Проаналізуйте онтологічні аспекти феноменології. Чи співпадають вони з онтологічними аспектами природничих, гуманітарних, формальних наук?

29. Що таке причинність і детермінізм? Яким чином вони пов'язані? Чи можливе одне без іншого? Чому і яким чином?

30. Наведіть аргументи на користь об'єктивного чи/і суб'єктивного характеру причинності та детермінізму.

31. Що таке інформація? У чому її природа? Як інформація впливає на природні й суспільні процеси?

32. Що таке синергетика? Що є культурою (економікою, політикою, наукою) з погляду синергетики?

33. У чому полягає причина застосування статистичних методів у науці?

34. Проаналізуйте онтологічні аспекти економічних наук. Чи перетинаються вони з онтологічними аспектами інших наук?

35. Що таке істина? Які концепції істини існують?

36. Які концепції істини є найбільш прийнятними в економічних науках? Чому? Обґрунтуйте.

37. Що таке класична концепція істини? Які проблеми вона викликає?

38. Що таке семантична, прагматична, когерентна, феноменологічна концепції істини? Які проблеми виникають під час їх застосування?

39. Що таке теза Дюгема – Куайна? Чи придатна вона для економічних наук?

40. Що таке теза Куна – Фейєрабенда? Коли і як вона спрацьовує?

41. Що таке редукціонізм й емерджентність? Наведіть приклади.

42. Що таке парадигма й нормальна наука?
43. Коли і як відбуваються наукові революції?
44. Назвіть сильні й слабкі сторони кунівської концепції наукових революцій?
45. Чим обумовлена еволюція науки в концепції Тулміна? Назвіть внутрішні й зовнішні фактори такої еволюції. Чи можна науку вважати "міфом ХХ століття"? Чому? Обґрунтуйте.
46. Проаналізуйте місце і роль науки у вільному суспільстві? Наведіть аргументи "за" і "проти" фейєрабендівської концепції.
47. Проаналізуйте розвиток соціології знання з моменту зародження і до сьогодення. Чи можна виявити (якщо можна, то які) тенденції у цьому розвитку?
48. Порівняйте епістемологічні позиції Р. Мертона і К. Мангейма. Що в них спільного? Що відмінного?
49. Наведіть аргументи: "за" і "проти" приховування наукової інформації.
50. У чому полягають культурницькі аспекти наукової діяльності?
51. Що таке тематичний аналіз науки? Яким чином він перетинається з культурологією та соціологією науки?
52. Що таке ситуація постмодерну? Чим вона характеризується?
53. Що таке постструктуралізм, деконструктивізм, постпозитивізм, археологія знання?
54. Які три стратегії виділяє М. Фуко в процесі розвитку європейської думки?
55. Проаналізуйте місце й роль суто раціоналістичних та інтуїтивістських моментів наукового пошуку. Наведіть приклади.

5. Рекомендована література

5.1. Основна

1. Білецький І. П. Філософія науки : навч. посіб. / І. П. Білецький, О. М. Кузь, В. Ф. Чешко. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2005 – 128 с.
2. Введение в философию : учеб. пособ. для вузов / Авт. колл. : Фролов И. Т. и др. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – Москва : Республика, 2003. – 623 с.
3. Горський В. С. Історія української філософії : навч. посіб. / В. С. Горський. – Київ : Наукова думка, 2001. – 376 с.
4. Губерський Л. В. Філософія : навч. посіб. Л. В. Губерський / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко ; за ред. І. Ф. Надольного. – 3-тє вид., стер. – Київ : Вікар, 2003. – 457 с.
5. Новая философская энциклопедия. В 4-х тт. / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В. С. Степин. – Т. 1. – Москва. : Мысль, 2000. – 722 с. ; Т. 2. – Москва : Мысль, 2001. – 636 с. ; Т. 3. – Москва : Мысль, 2001. – 694 с. ; Т. 4. – Москва : Мысль, 2001. – 606 с.
6. Панин А. В. Философия : учебник / А. В. Панин, П. В. Алексеев. – 3-е изд., перераб. – Москва : ТК Велби, Проспект, 2005. – 608 с.
7. Рассел Б. Історія західної філософії / Б. Рассел ; пер. з англ. – Київ : Основи, 1995. – 760 с.
8. Рассел Б. Мудрость Запада : Историческое исследование западной философии в связи с общественными и политическими обстоятельствами / Б. Рассел ; пер. с англ. – Москва : Республика, 1998. – 479 с.
9. Современная западная философия : [словарь] / сост. и отв. ред. В. С. Малахов, В. П. Филатов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Москва : ТОН-Остожье, 2000. – 544 с.
10. Социальная философия : Словарь / сост. и ред. В. Е. Кемеров, Т. Х. Керимов. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Академический Проект ; Екатеринбург : Деловая Книга, 2006. – 624 с.
11. Філософія : навчальний посібник / за ред. І. Ф. Надольного. – Київ : Вікар, 1997. – 584 с.
12. Філософія : підручник / І. В. Бичко, І. В. Бойченко, В. Г. Табачковський та ін. – Київ : Либідь, 2001. – 408 с.

13. Чешко В. Ф. Філософія. Релігієзнавство. Логіка (теоретичний курс) : навч. посіб. для аспірантів вищих навчальних закладів / під ред. Чешко В. Ф. – Харків : ВД "ИНЖЕК", 2008. – 560 с.

5.2. Додаткова

14. Агамбен Дж. Homo sacer. Суверенная власть и голая жизнь / Дж. Агамбен ; [пер. с ит. : И. Левина, О. Дубицкая, П. Соколов, М. Велижев, С. Козлов]. – Москва : Европа, 2011. – 256 с.

15. Адорно Т. Негативная диалектика / пер. с нем. Е. Л. Петренко. – Москва : Академический Проект, 2011. – 538 с.

16. Аналитическая философия : Становление и развитие (антология) / Общ. ред., сост. и вступ. ст. А. Ф. Грязнова ; [пер. с англ., нем.]. – Москва : Прогресс – Традиция, 1998. – 528 с.

17. Андерсон П. Истоки постмодерна / П. Андерсон ; [пер. с англ. А. Апполонова, под ред. М. Маяцкого]. – Москва : Издательский дом "Территория будущего", 2011. – 201 с.

18. Андрущенко В. П. Історія соціальної філософії (Західноєвропейський контекст) / В. П. Андрущенко. – Київ : Тандем, 2000. – 406 с.

19. Апель Карл-Отто. Трансформація філософії / Карл-Отто Апель ; [пер. с нем. В. Куренной, Б. Скуратов]. – Москва : Логос, 2001. – 344 с.

20. Арндт Г. Становище людини / Г. Арндт ; [пер. з англ. М. Зубрицької]. – Львів : Центр гуманітарних досліджень Львів. держ. ун-ту ім. І. Франка, 1999. – 254 с.

21. Аристотель. Метафизика // Аристотель. Соч. в 4-х т. Т.1. – Москва : Мысль, 1975. – 550 с.

22. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман ; [пер. с англ. М. Л. Коробочкиной]. – Москва : Весь Мир, 2004. – 188 с.

23. Бек У. Что такое глобализация? / У. Бек ; [пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника ; общ. ред. и послесл. А. Филлипова]. – Москва : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.

24. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек ; [пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой ; послесл. А. Филлипова]. – Москва : Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.

25. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман ; [пер. и вступление Е. Д. Руткевич]. – Москва : Медиум, 1995. – 323 с.
26. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры / Ж. Бодрийяр ; пер. с фр., послесл. и примеч. Е. А. Самарской. – Москва : Республика ; Культурная революция, 2006. – 269 с.
27. Бурдьё П. Практический смысл / П. Бурдьё ; [пер. с фр. А. Т. Бикбов, К. Д. Вознесенская, С. Н. Зенкин и др.] ; отв. ред. пер. и послесл. Н. А. Шматко. – Санкт-Петербург : Алетейя, 2001. – 562 с.
28. Бэкон Ф. Новый Органон / Ф. Бэкон // Соч. в 2-х т. – Т. 2. – Москва : Мысль, 1972. – 582 с.
29. Валлерстайн И. Конец знакомого мира : Социология XXI века / Иммануил Валлерстайн ; пер. с англ. ; под ред. В. Л. Иноземцева. – Москва : Логос, 2003. – 368 с.
30. Витгенштейн Л. Философские исследования / Л. Витгенштейн // Философские работы. – Ч. 1. – Москва : Гнозис, 1994. – С. 75–321.
31. Гегель Г. В. Ф. Философия духа / Г. В. Ф. Гегель // Энциклопедия философских наук : В 3 т. / отв. ред. Е. П. Ситковский. – Т. 3. – Москва : Мысль, 1977. – 472 с.
32. Гейзінга Й. Homo Ludens / Й. Гейзінга пер. з англ. – Київ : Основи, 1994. – 250 с.
33. Гидденс Э. Последствия современности / Э. Гидденс ; [пер. с англ. Г. Ольховикова, Д. Кибальчича]. – Москва : Праксис, 2011. – 352 с.
34. Горц А. Нематериальное. Знание, стоимость и капитал / А. Горц ; [пер. с фр. и нем. М. М. Сокольской] ; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – Москва : Изд. дом Гос. ун-та – ВШЭ, 2010. – 208 с.
35. Декарт Р. Рассуждение о методе, чтобы верно направлять свой разум и отыскивать истину в науках и другие философские работы / Р. Декарт ; [пер. с лат. и фр.]. – Москва : Академический проект, 2011. – 335 с.
36. Делез Ж. Логика смысла / Ж. Делез ; [пер. с фр. Я. И. Свирского]. – Москва : Академия, 1995. – 298 с.
37. Делез Ж. Что такое философия? / Ж. Делез, Ф. Гваттари ; [пер. с фр. и послесл. С. Н. Зенкина]. – Москва : Ин-т экспериментальной социологии ; Санкт-Петербург : Алетейя, 1998. – 288 с.

38. Деррида Ж. Призраки Маркса. Государство долга, работа скорби и новый интернационал / Ж. Деррида ; [пер. с франц. Б. Скуратова] ; под. общ. ред. Д. Новикова. – Москва : Logos-altera, 2006. – 256 с.
39. Жижек С. Дражливий суб'єкт : відсутній центр політичної онтології / С. Жижек ; пер. з англ. Р. Й. Димерець. – Київ : ППС, 2008. – 510 с.
40. Зиновьев А. А. На пути к сверхобществу / А. А. Зиновьев. – Москва : Центрполиграф, 2000. – 638 с.
41. Кант И. Критика способности суждения / И. Кант. – Москва : Искусство, 1994. – 365 с.
42. Кассирер Э. Философия символических форм. Т. I : Язык / Э. Кассирер ; [пер. с нем. С. А. Ромашко]. – Москва : Академический Проект, 2011. – 271 с.
43. Кассирер Э. Философия символических форм. Т. II : Мифологическое мышление / Э. Кассирер ; [пер. с нем. С. А. Ромашко]. – Москва : Академический Проект, 2011. — 279 с.
44. Кассирер Э. Философия символических форм. Т. III : Феноменология познания / Э. Кассирер ; [пер. с нем. А. М. Руткевича]. – Москва : Академический Проект, 2011. – 398 с.
45. Крымский С. Б. Философия как путь человечности и надежды. / С. Б. Крымский. – Киев : Курс, 2000. – 362 с.
46. Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун ; [пер. с англ.] – Москва : Прогресс, 1977. – 300 с.
47. Лакатос И. Избранные произведения по философии и методологии науки / И. Лакатос ; [пер. с англ. И. Н. Веселовского, А. А. Никифорова, В. Н. Поруса]. – Москва : Академический Проект, 2008. – 475 с.
48. Лебедев С. А. Философия науки : Терминологический словарь / С. А. Лебедев. – Москва : Академический Проект, 2011. – 269 с.
49. Лебедев С. А. Философия науки : краткая энциклопедия (основные направления, концепции, категории) / С. А. Лебедев. – Москва : Академический Проект, 2008. – 692 с.
50. Лекторский В. А. Эпистемология классическая и неклассическая / В. А. Лекторский. – Москва : Эдиториал УРСС, 2001. – 256 с.
51. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар ; [пер. с фр. Н. А. Шматко]. – Москва : Ин-т эксперимент. социологии ; Санкт-Петербург : Алетейя, 1998. – 160 с.
52. Луман Н. Общество как социальная система / Н. Луман ; [пер. с нем.]. – Москва : Логос, 2004. – 232 с.

53. Маклюэн М. Галактика Гуттенберга / М. Маклюэн ; пер. с англ. – Москва : Академический проект, 2005. – 496 с.
54. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года и другие ранние философские работы / К. Маркс. – Москва : Академический Проект, 2010. – 775 с.
55. Микешина Л. А. Философия науки : Общие проблемы познания. Методология естественных и гуманитарных наук : хрестоматия / Отв. ред., сост. Микешина Л. А.; науч. ред. Щедрина Г. Г. – Москва : Прогресс-Традиция, 2005. – 992 с.
56. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? / Х. Ортега-и-Гассет ; [отв. ред. М. А. Киссель]. – Москва : Наука, 1991. – 408 с.
57. Парсонс Т. О социальных системах / Т. Парсонс ; под ред. В. Ф. Чесноковой и С. А. Белановского ; [пер. с англ.]. – Москва : Академический проект, 2002. – 832 с.
58. Поппер К. Логика и рост научного познания / Карл Поппер ; [пер. с англ.]. – Москва : Прогресс, 1983. – 606 с.
59. Пролеев С. В. Метафізика влади : [монографія] / С. В. Пролеев. – Київ : Наукова думка, 2005. – 324 с.
60. Рассел Б. Человеческое познание : его сфера и границы / Б. Рассел ; [пер. с англ.] – Москва : Терра – Книжный клуб ; Республика, 2000. – 464 с.
61. Рикёр П. Конфликт интерпретаций / П. Рикер ; [пер. с фр., вступ. ст. и комментарии И. С. Вдовиной]. – Москва. : Академический Проект, 2008. – 695 с.
62. Современный философский словарь / под общ. ред. В. Е. Кемерова. – [3-е изд., испр. и доп.]. – Москва : Академический проект, 2004. – 864 с.
63. Спиноза Б. Богословско-политический трактат / Б. Спиноза ; пер. с лат. М. Лопаткина. – Минск : Литература, 1998. – 527 с.
64. Степин В. С. История и философия науки : учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук / В. С. Степин. – Москва : Академический Проект, 2011. – 423 с.
65. Фуко М. Герменевтика субъекта. Курс лекций, прочитанных в Колледже де Франс в 1981–1982 гг. / М. Фуко ; [пер. с фр.]. – Санкт-Петербург : Наука, 2007. – 677 с.
66. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее : Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма ; пер. з англ. – Москва : АСТ; ЛЮКС, 2004. – 349 с.

67. Хабермас Ю. Проблема легитимации позднего капитализма / Юрген Хабермас ; [пер. с нем. Л. В. Воропай, общ. ред. и вступ. ст. О. В. Кильдюшова]. – Москва : Праксис, 2010. – 264 с.
68. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне / Ю. Хабермас ; пер. с нем. – Москва : Весь Мир, 2003. – 416 с.
69. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер ; [пер. с нем. В. В. Бибихина]. – Москва : Ad marginem, 1997. – 452 с.
70. Хофмайстер Х. Что значит мыслить философски / Х. Хофмайстер [пер. с нем. ; отв. ред. А. Б. Рукавишников, Д. Н. Разеев]. – Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2006. – 448 с.
71. Чешко В. Ф. Стабильная адаптивная стратегия Homo sapiens. Биополитические альтернативы. Проблема Бога : [монография] / В. Ф. Чешко. – Харьков : ИД "ИНЖЭК", 2012. – 596 с.
72. Шюц А. Методология социальных наук // Шюц. А. Избранное : Мир, светящийся смыслом / А. Шюц ; пер. с англ. и нем. – Москва : РОССПЭН, 2004. – 1056 с.
73. Юм Д. Трактат о человеческой природе, или Попытка применить основанный на опыте метод рассуждения к моральным предметам / Д. Юм ; пер. с англ. С. И. Церетели // Д. Юм. Сочинения : в 2-х т. – [2-е изд., доп. и испр.]. – Москва : Мысль, 1996. – Т. 2. – 799 с.
74. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс ; пер. с нем. – Москва : Политиздат, 1991. – 526 с.

5.3. Інформаційні ресурси

75. Бібліотека ім. В. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.
76. Інститут філософії ім. Г. Сковороди. – Режим доступу : <http://www.filosof.com.ua>.
77. Найвидатніші філософи світу та України. – Режим доступу : <http://philsci.univ.kiev.ua/biblio/dict.html>.
78. Справочные материалы, учебники, хрестоматии, энциклопедии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.philosophy.ru/edu/ref/ref.html>.
79. Тексты Философия XX–XXI вв. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.oba.wallst.ru/library/tema/sc/filos/for/xx_age.htm.
80. Философия без границ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://platona.net>.

Зміст

Вступ.....	3
1. Мета та завдання навчальної дисципліни	4
2. Структура навчальної дисципліни.....	6
3. Теми та плани семінарських занять аспірантів	8
3.1. Теми доповідей	13
3.2. Критерії оцінки доповіді на семінарі.....	18
4. Контрольні запитання для самодіагностики	19
4.1. Тестові завдання.....	19
4.2. Ситуативні завдання.....	27
5. Рекомендована література.....	30
5.1. Основна	30
5.2. Додаткова	31
5.3. Інформаційні ресурси	35

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ

**Методичні рекомендації
до семінарських занять
для здобувачів третього
(освітньо-наукового) ступеня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Чешко** Валентин Федорович

Відповідальний за видання *О. М. Кузь*

Редактор *О. І. Черненко*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2018 р. Поз. № 45 ЕВ. Обсяг 37 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*